Vandmøller i Sorø Amt II.

Af *Fritz Jacobsen.*

Slagelse Herred:

NY MØLLE
(St. Peders Landsogn).

I den store Eng syd for Charlottendal Skov, hvorigennem Lindesaa løber, og hvor der endnu findes nogle mindre Vandsamlinger, har i Fortiden ligget en større Sø, Ny-Sø, hvilket Navn Lokaliteten endnu bevarer, og ved denne har der ligget en Vandmølle med Navnet „Ny Mølle".

Antagelig er denne Mølle opført i Begyndelsen af det 17. Aarh.; thi i Antvorskov Lensregnskab for 1609 findes følgende Vendinger: „Den Mølle, der nu er bygget ved Ny Sø" og „Det nye Møllehus ved Ny Sø". Drivkraften leveredes af den store Mølledam, der skal have været paa 30 Tdr. Land (L. Both: Danmark).

I Aaret 1616 klager Mølleren, Oluf Hansen, over, at han i det Aar ikke har kunnet male, fordi Kongen havde givet Ordre til, at Møllesøen skulde udskæres, og han anmoder derfor om at maatte blive fri for at betale Landgilde i dette og det følgende Aar, indtil Søen igen bliver „opstøvet", og den kongelige Naade er saa stor, at han faar Tilladelsen (K. Br.).

Jørgen Møller nævnes i Aarene 1631, 1637 og 1656. I 1631 fæster han sammen med Rosted Bymænd Grunden til den nu for længst nedrevne Gaard Engelstrup for den aarlige

Landgilde. Synskommissionen, som i 1660 besaa Krigsskaderne, skriver om Møllen: „Ny Mølle ligger straks uden for Byen (Slagelse), er skellig ved Magt andet end Mølleværket, som Mølleren med det første maa fly paa. Skylder ellers aarlig 2 Pd. Mel, haver fattedes Vand hidtil, var længe fra Møllen i Fjendetiden, er en gammel Mand, og Møllen skal være den ringeste her i Lenet; kan give for Aar 60 1 Td. Mel, men ad Aare hel Landgilde, om han faar noget Mel at male."

I Matriklen af 1664 nævnes Jørgen Lauridsen som Møller. Han giver af Møllen 2 Pund 2 Skpr. Mel og af Gimlinge Ore 2 Skpr. Havre. Matriklen af 1688 oplyser under Rosted, at Jens Nielsen nu er Møller og maa svare af Møllekværnen 3 Tdr. 3 Skpr. Jorden og Engen, som bruges af Mølleren, hører til Antvorskov Slot. Modelbogen oplyser videre: „Ny Mølles Herlighed bestaar af en Overkværn, som Vandet har sin Tilgang af en stillestaaende Sø, kaldet Ny Sø. Desforuden anlagt en Stampekværn til at stampe Vadmel med."

Samme Jens Nielsen har haft flere Jern i Ilden; thi i $^{16}/_{6}$ ses det af Antvorskov Regnskaber, at han gav 1 Td. Havre af et Vejrmøllested i Lundforlund, og i 1685 lejer han Engelstrup Vænge. Han nævnes endnu som Møller i 1704; men i 1710 nævnes Laurits Jensen som Møller — han maa give 5 Rdl. i „Krigsstyr". Den aarlige Landgilde er nu 7 Tdr. Mel; i 1690 er den 2 Td. 2 Skpr. Mel. I Slutningen af det 18. Aarh. var Thomas Weile Møller i Ny Mølle.

Møllebogen meddeler, at Vandet kom fra en „opstøbet" Sø og nogle smaa Moser. Møllen har to hele smaa Overfaldskværne, baade Hjul og Sten. Ved stærk Tørke om Sommeren og Frost om Vinteren kan den staa 2—3 Maaneder

eller længere uden at male. Naar vaade Aaringer indfalder om Foraaret, saa Søen er fuld af Vand, maa han gerne male om Sommeren med een Kværn, naar han kan for Bagflod, dog ikke fra 1. Maj til St. Olai Dag for Bøndernes Enges Skyld. Dæmningen har „de Høyloflig fremfarne Konger" formedelst Tilhørsforhold til Slottet ladet vedligeholde; nu gøres det af Bønderne. Aarlig Udgift 6 Rdl. Møllen betegnes som Skovridergods.

I 1749 nævnes Møller Peder Hansen i Nysø Mølle (A. R.), og 1761 meddeles om Møllen, at det er en Græsmølle, som kun maa male til 1. Maj, hvorfor Fæsteren har opført en Ejendoms Vejrmølle til at male for Gæsterne om Sommeren. Peder Bech er Møller i 1763. „Danske Atlas" nævner Møllen 1778; men ved Salget af Antvorskov Gods 1774 blev Ny Sø omdannet til Pløjeland, og i 1778 meddeler Amtmand Løwenørn, at der kan saas 90 à 100 Tdr. Sæd mod 24 à 30 Tdr. før.

VALDEMARSKILDE

(St. Peders Landsogn).

I en Pakke Arkivalier i Rigsarkivet (Div. Breve og Dokum. vedr. Vandmøller 1680—1848) findes følgende dateret $^{31}/_{7}$ 1820: „Valdemarskilde: Captain Recke faar kongelig Tilladelse til at anlægge en Vandmølle med en Grubekværn paa sin Ejendomsgaard Valdemarskilde til Grube- og Perle- samt andre saadanne Gryns Maling imod at svare til Kongens Kasse 10 Rigsbankdaler. Der maa under Bevillingens Fortabelse ikke males Mel, samt at vedkommende Mølle- og Jordbrugere fastholder deres Ret til lovlig Paatale, dersom det maatte befindes, at Møllerens Adfærd er anderledes, end Lov og Anordning hjemler."

Denne Bevilling blev fornyet 6/3 1845 for den daværende Ejer, Proprietær Gottlieb Franciscus Frederik Smith.

VESTER VALBY MØLLE

(St. Mikkels Landsogn).

I Aaret 1530 udgav Heininge Sogn et Tingsvidne, hvori der udtales, at den Aastrøm, som løber fra „Woldbymølle", ikke i nogen Mands Minde havde haft andet Udløb end det nuværende, og hvor en Grøft, som Keldstrup Mand havde gravet mellem deres Eng og Valby Mark, blev kendt ulovlig og til Skade for Valby Mølle. I 1553 var der Strid mellem Valby og Pine Mølle (se under denne). Vester ell. Store Valby Vandmølle nævnes igen i 1540. Christian Friis til Kragerup faar i 1633 en Del Gods af Roskilde Kapitel og til Gengæld giver bl. a. Valby Mølle. I 1661 nævnes Møller Jørgen Laursen som Bruger af Møllen.

Matriklen af 1664 siger om Møllen: „Waldbye Mølle ganske øde og afbrudt. Skylder: Til Jomfru Ellen Urne paa Dragsholm 6 Pd. 6 Skpr. Mel — 9½ Tdr. Fdk., til Fru Sofie Rantzau paa Søholm 15 Pd. 3 Skpr. 3 Fdk. Mel — 7 Tdr. 4½ Skpr. 1½ Frk. — og til Morten Michelsen i København 3 Pd. 7 Skpr. Mel — 4 Tdr. 4½ Skpr.

Møllen nævnes ikke i Matriklen af 1688, heller ikke i Modelbogen. I 1667 skrives (A. A. R.) „Valby Mølle er i Krigstiden nederbrudt og slet øde", og i en Fortegnelse over Antvorskov Ødegaarde fra 1707 nævnes Valby Vandmølle med dens „øde og ubebygte" Jorder.

Møllen syntes altsaa at være fuldstændig opgivet paa dette Tidspunkt, og hvad der muligvis var tilbage af den, forsvandt vel nok ved Byens fuldstændige Udslettelse efter Salget af Antvorskov 1774. Den har ligget ved Aaen.

BRORUP MØLLE

I Aaret 1454 omtales i Anledning af et Magelæg mellem Roskilde Domkirke og Antvorskov Kloster „Broagger Mølle", som giver 1½ Læst Mel. Da den nævnes sammen med Brorup Hovedgaard og Havrebjerg, er det utvivlsomt Brorup Mølle, der menes.

Til Landsbyen Brorup i St. Mikkels Landsogn, der i Svenskekrigens Tid næsten blev fuldstændig ødelagt og i 1674 helt nedlagt til Fordel for Oprettelsen af Broruppgaard, hørte en Vandmølle. Den blev drevet af Vandet i Tude Aa; men da dens Nedlæggelse skete, før „Møllebogen" blev skrevet, findes der i denne ingen Beskrivelse af Møllen. Fra Antvorskov Lens- og Amtsregnskaber er følgende Oplysninger hentet.

Havrebjerg og Brorup Mænd maa i 1639 bøde en Okse for Overfald paa Oluf Møller i Brorup Mølle (A. L. R.). I Aaret 1644 faar Jep Møller i Brorup en Bøde paa 3 Daler, fordi han havde taget „3 smaa Favne Træer" ved Vaarby Mølle. Aaret efter fæster Oluf Jensen Møllen efter Oluf Lauritzen og giver i Indfæstning 24 Daler og 1 Øxen. Derefter følger Brix Laursen, som i 1651 fæster Møllen og giver 40 Daler; han fritages i 1655 for et Aars Afgift paa Grund af Ildebrand (A. L. R.).

Efter Svenskekrigen, hvor hans Mølle i nogen Maade blev skaanet, indsender han 1663 en Ansøgning til Kongen om Hjælp (se Aarbog 1938 S. 7). Efter Matriklen af 1664 maa Niels Møller i aarlig Afgift betale 23 Tdr. 2 Skpr.

Møllen fortsatte; thi i 1667 faar Drabanten Lauritz Svendsen den i Fæste paa Livstid uden Afgift, saa dens Tilstand har nok været noget ringe. Endelig i 1672 fæster Møller

Jens Clausen Brorup øde Mølle for 8 Daler — det maa vel have været Jorden og ikke Møllen, han kunde bruge.

AARSLEV MØLLE

Møllen har ligget i Sønderup Sogn og blev drevet af Vandet i Tude Aa. Den beskrives i „Møllebogen" som en Græsmølle, der ikke maa holde Vandet. Dette er der tit Mangel paa om Foraaret og om Vinteren, naar det fryser, saa der er Uger eller Maaneder, hvor Mølleren ikke kan male saa meget som en Tønde Korn, men tit maa lade Korn til sit eget Forbrug male paa andre Møller. Dæmningen, som er vanskelig at holde, nedbrydes tit ved kraftigt Tøbrud, saa Malingen hindres i halve og hele Fjerdingaar. Møllen har to Nederfaldskværne og trænger haardt til Reparation. Den aarlige Vedligeholdelse af Mølleværk og Dæmning sættes til 10 Rdl. aarlig.

Møllen nævnes saa tidligt som i 1351, i hvilket Aar Valdemar Atterdag tildelte en Mand ved Navn Heynicke tre Parter af en Mølle i „Aarslie". I 1376 tildømte Kong Oluf Niels Boeszen „Asløff" Mølle, hvilken Dom Aaret efter konfirmeredes af Dronning Margrete. „Niels Bille af Vaaben" (Væbner) laante i 1399 Prioren i Antvorskov Kloster 13 Mark Sølv og fik derfor bl. a. Fjerdeparten af Aarslev Mølle. Karll Nielszenns Arvinger gav i 1423 Trediedelen af Møllen til Antv. Kloster, som i Forvejen havde Fjerdeparten af Møllen. I 1540 bliver Pløjning og Hegning paa Vejen ved Aarslev Mølle forbudt (*Æ. D. A.* IV).

I Aaret 1595 tilskriver Kongen Lensmand Christian Friis paa Antv., at han har bragt i Erfaring, at Vandet har gjort stor Skade paa Kronens Mølle (den maa vel nu helt og fuldt

tilhøre Antv. Slot), saa den ikke kan male. Ingvor Møller skal derfor eftergives Aarets Landgilde, og Lensmanden skal af Kronens Skole levere Tømmer til Møllens nødvendige og snarlige Istandsættelse med saa ringe Bekostning som muligt (K. Br.).

Møller Niels Knudtzen gav i 1649 af Aarslev Mølle 30 Dl. (A. L.) og efter Matriklen af 1664 maa Møller Niels Nielsen svare 8 Pd. 8 Skpr. Mel (14 Tdr.). I 1680 og 1689 er Afgiften den samme, men i 1690 er den nedsat til 7 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk. — det samme, som den staar til i 1761. Den tilhørte da Baroniet Holberg, og der siges, at den „har temmelig meget Vand, dog kan i Høhøsten ikke male„.

I 1689, hvor Just Laursen drev Møllen, maatte den igen repareres, og i 1743 brændte den. Den nævnes i den senere omtalte Besvarelse paa Cirkulæret af 1761, og der skrives om den, at den har to Vandkværne og svarer 7 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk., „skønt Malevandet er saa stærkt forringet, at den ikke kan udrette noget og derfor staar øde, uagtet den to Gange før har været til Auktion til nyt Fæste, og Afgiften ansat til 20 Rdl. om Aaret, uden at nogen vilde byde paa den". Denne Udtalelse om Vandmængden er lidt i Modsætning til den ovenstaaende fra samme Aar.

GUDUM MØLLE

Møllen ligger i Gudum Sogn, lige Syd for Kirken, og har været drevet af Vandet i Gudum Aa. Den er nedlagt i første Fjerdedel af dette Aarhundrede.

Møllebogen oplyser om den: „En Nederfaldskværn og er en Græsmølle, saa den ej maa male om Sommeren, om den kunde have Vand. Vandet kommer fra nogle Moradser og

Moser, og naar Frost er om Vinteren, kan ej male i 2—3 Maaneder og ligesaa om Foraaret i Tørke, og naar stor overflødig Regn eller Opslag og Tøbrud indfalder, brækkes Dæmningen ofte ud, som Mølleren med Bekostning maa fly. Mølledammen er en Enghaug, som er tør om Sommeren. Vedligeholdelse af Dæmning og Mølleværk aarlig 6 Rdl."

Efter Matriklen af 1664 er Afgiften af „Guddumbs Mølle" 4 Pd. 4 Skpr. Mel — 7 Tdr., som svares af Møller Christen Christensen. Møller og Afgift er uforandret i 1688; men i 1690 er Afgiften nedsat til 3 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb.

I Indberetningen over Møllerne 1761 er Afgiften sat til det samme, og der oplyses, at Mølleren af Mangel paa Vand selv har bygget en Vejrmølle til Hjælp.

Af Møllere kan nævnes et Par Stykker. I 1641 fæstede Jep Lauridtzen, som kom efter Lauritz Møller, Gudum Mølle og gav 60 Daler i Indfæstning, medens Chr. Christensen i 1661 faar den for en Indfæstning af 6 Rdl. 4 Mk. Det maa siges at være en klækkelig Nedsættelse, der vel er begrundet paa Møllens slette Tilstand. Peder Bidstrups Enke i Gudum Mølle nævnes 1755.

SKOVSØ MØLLE

Møllen laa i Ottestrup Sogn og fik sin Drivkraft fra Skovsø Aa.

I Matriklen af 1664 staar kort og godt: „Skovsø — Kristen Møller", og i den fra 1688 følgende: „En Vandmølle er for nogle Aar siden blevet øde. Jorden dertil bruges af Peder Michelsen (gl. Matr. 2 Tdr. 2 Skpr."). Modelbogen oplyser, at der er en Vejrmølle og en Hestemølle, som tilhører Jens Møller i Ny Mølle og „herforuden har været for samme By

en Vandmølle, som for nogle Aar siden er blevet øde, hvilken vel igen kunde opbygges; dens Vandfald har været fra rum Tider rindendes Aa". Møllebogen siger om Møllen kun „Skovsø 2 Tdr. 2 Skpr., øde, tilhører Kongen."

Der nævnes heller ingen Mølleskyld fra 1690.

RAVNSORTE MØLLE

har ligget i Lundforlund Sogn ved Vaarby Aa. I et Dokument fra $22/_2$ 1458 nævnes „Strydtz Mølle"; men i anden Udfærdigelse af samme Dokument staar „Rawnsortz Mølle". Korsør Lens Matrikel fra 1662 nævnes „Raffn Sordtz Mølle", og i Antvorskov Rytterdistrikts Krigsjordebog fra 1718 „Raunsorte Mølle" — begge Gange i Lundforlund Sogn.

Møllen laa paa Matr. Nr. 6, hvor endnu „Møllesøen" paavises, medens selve Møllens Plads efter Udstykning findes paa Matr Nr. 15 e. Møllevejen fra Stude findes som en stenlagt Dæmning et Par Alen over Engdraget (Stude Enghave) — ogsaa paa Lundforlundsiden — og hvor Møllen laa, er der et bundløst Hul med iskoldt Vand, „Møllehjulshullet" (Oplysning fra nuværende Ejer).

Efter Sigende skal der ogsaa være fundet Rester af forkullede Bjælker, maaske et Bevis for, at Møllen er blevet afbrændt af Svenskerne; den nævnes som „øde" 1662.

Den Omstændighed, at Engen paa modsat Side af Aaen, i Stude Enghave af gamle Folk kaldtes „Sortlung", falder i Traad med Møllens Navn, og efter Folkeoverleveringen manede en Præst i Lundforlund her sin Tjenestekarl ned i et sort bundløst Hul, „Natravnehullet", fordi han i Kirken

havde optraadt som „Spøgelse" for at forskrække Præsten. — Karlen kom op igen i Skikkelse af en Natravn.

Møllen omtales i 1626, da Axel Arenfeldt til Basnæs mageskifter Gods med Kapitlet i Roskilde og bl. a. giver „en Afgift i Raunstats Mølle i Flakkebjerg Herred" (Kr. Sk.), og ved et senere Mageskifte 1628 mellem Antvorskov Gods og Arenfeldt tilbyder denne sin Anpart i „Rauesodts" Mølle (Kr. Sk.).

I Aaret 1634 faar Lensmand Ventzel Rotkirk paa Antvorskov et kongeligt Oprejsningsbrev til at rejse Paatale mod Morten Møller i „Rafnsøe" Mølle. Morten Møller er for nogen Tid siden draget ind i Antvorskov Birk og har her gravet, dæmmet og bygget med Grøftestolper og Pæle og opstøvet Vandet paa Marker og Enge til stor Skade for Kronens Bønder i Stude og Hemmesøe Byer (K. Br.). Morten Møller blev dog ved Møllen, for Aaret efter indledes et Mageskifte mellem Fru Pernille Banner og Kronen. Fruen ønsker Kronens Mølle, Tvingelstrup Mølle i Testrup Sogn mod at give „Raunsort" Mølle med den Jord, Morten Møller har i Brug. Ved et Syn over begge Møller i 1636 nævnes Morten Møller ogsaa (Kr. Sk.). Claus Møller fæster i 1645 Kongens Anpart af „Rauffnsortz" Mølle for 6 Daler (Antv. Regnsk.).

I Fr. IIIs Matrikel af 1664 nævnes Hans Jacobsen som Bruger af Møllen og den tilliggende Jord. Af Jord og Avl svarer han 1 Pd. 3 Tdr. Byg og af Møllen til Mølleskyld 16 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. Afgiften ydes til Gunderslevholm, Kommandanten paa Korsør Slot og Fru Sofie Rosenkrands, Vindingegaard. Matriklen af 1688 nævner „Lundforlund øde Mølle", hvoraf Hans Jacobsen svarer til Kongen 2 Skpr.

3 Fdk og i Mølleskyld til Gunderslevholm 13 Tdr. 3 Fdk. og til Fyrendal 3 Tdr. 2 Skpr. For Aaret 1690 opgives førnævnte Mølleskyld; men Møllen betegnes som „øde" og tilhørende Kongen, Fuirendal og Gunderslevholm. Landgilden opgives i Møllebogen til 10 Pund 2½ Skp. Mel.

Ved et Overdragelsesbrev af $^{16}/_{1}$ 1704 fik Fru Elisabeth Helena Vierecken, Grevinde af Antvorskov, bl. a. Ejendomsret til „Kronens Part af Ravnsort øde Mølle og dens Eng" (Kr. Sk.), og ved en Synsforretning i 1704 — vel i Anledning af Overdragelsen — over øde Jorder under Antvorskov Slot skrives: „Raunbeks Møllejord og Eng. Møllejorden og Engen kunde vel sælges; men Møllen maa ikke opbygges, da Vandet kan gøre Skade paa Bøndernes Enge." Et senere Syn over øde og ubebyggede Jorder under Grevskabet Antvorskov nævner „Raunsorte øde Mølle".

SERDRUP MØLLE

Møllen laa i Gerlev Sogn, og Drivkraften var Lindesaa. Oplysningerne om den er kun faa. Møllebogen nævner den som øde og har ingen Beskrivelse af den. I 1634 blev den af Roskilde Kapitel tilskødet „Hans Uldrig Gyllendløfve". Matriklen af 1664 oplyser, at den ejes af Christoffer Urne og er øde og afbrudt. Mølleren, Niels Rasmussen, maa svare 16 Tdr. 4 Skpr. Efter Matriklen af 1688 er den i Kongens Eje.

I „Designation paa Møller, som ikke er takseret udi den nye Mølleskyld for noget Hartkorn — —" (1689), nævnes den som tilhørende Kongen, den er „slet og aldeles øde".

PINE MØLLE

(Vemmelev S.).

Pine Mølle har ligget nær Udløbet af Tude Aa. Det sagnomspundne, sorte og bundløse „Pinehul", som endnu findes, er en Rest af den nu tørlagte Møllesø, og Sagnet melder, at Møllegaarden med Mølleren og hans Svirebrødre her blev manet ned af en Præst, som de paa en ugudelig Maade holdt for Nar (se Gunnar Knudsen: Vaarby Aa i Aarbog 1914). Der findes tydelige Spor af Mølledæmningen, og ved Gravning er der fundet Munkesten og Tegl, der nok stammer fra de til Møllen hørende Bygninger.

Saa tidligt som i Aaret 1376 hører vi om Pine Mølle, som af Dronning Margrete tildømmes Adelsmanden Niels Drage; men derefter gaar op imod to Hundrede Aar, inden vi igen træffer paa Navnet. Mølleren i Vester Valby Vandmølle klagede over, at Mølleren i Pine Mølle ved Opstemning af Vandet tog Vandkraften fra ham. Kong Christian III nedsatte 1552 en Kommission af Væbnere, som afsagde den Kendelse, at Mølleren i Pine Mølle hver 1. Maj inden Aften skulde optage alle Stigbordene med Undtagelse af de to, der stod for Kværnen; de optagne Stigbord maatte først igen sættes d. 8. September.

Den afsagte Kendelse gjorde Pine Mølle til en „Græsmølle", en Mølle, der ikke maatte male om Sommeren for Høslættens Skyld; men allerede Aaret efter nedsattes en ny Kommission, suppleret med seks Møllere og Tømmermænd, og dennes Kendelse gik ud paa, at Pine Mølle ikke kunde skade Valby Mølle, fordi Vandet løber over Stigbordene for Kværnen ved Pine Mølle, naar det staar lige paa det Mærke, som Riddersmænd havde ladet udhugge paa en Sten mellem

begge Broerne ved Næsby (Gunnar Knudsen: Vaarby Aa, Aarbog 1914). I 1553 forbyder Kongen at fiske eller skære Rør i Pine Mølle Sø og Næsby Bredning.

I 1574 nævnes Skibsholm ved Pine Mølle, og i 1576 eftergiver Frederik II Møller Rasmus Lauritzen i Pine Mølle den Tønde Aal, han aarlig skal svare af Møllen (K. Br.), og samme Rasmus Møller faar i 1585 af Lensmand Peder Reedtz paa Antvorskov efter Kongens Ordre udleveret 2 Pund Mel som Hjælp til at købe Møllesten for. Af dette ses, at Mølleren i Pine Mølle ikke spandt Guld ved sin Haandtering.

Ifølge kongelig Ordre af 1585 skal Broen ved Pine Mølle istandsættes, da det er en *almindelig alfar Vej*, men Aaret efter omtales den søndre Bro ved Pine Mølle som meget brøstfældig, og i Aaret 1601 skal Lensmand Ebbe Munk uden Bekostning for Mølleren skaffe Tømmer i Skoven til Istandsættelse af Møllen (K. Br.).

Antvorskov Lensregnskaber giver enkelte Oplysninger om Pine Mølle. I 1612 bygges en ny Sluse, og i 1631 oplyses, at 20 tilhuggede Pæle er nedslaaet for Brystværnet og Dæmningen i Pine Mølledam til Ispæle, for at Isen ikke skal fordrive Dæmningen. I 1638 er der en Udgift til 80 store Spiger à 1½ Kvt. til en Bro ved Pine Mølle.

Trods de tilsyneladende meget ringe Kaar, en Møller i Pine Mølle kunde vente sig, var Indfæstningen høj. Saaledes maatte Jens Sørensen i 1640 betale 80 Daler i Indfæstning. Han efterfulgte Niels Møller, som døde samme Aar, og vel har været Rasmus Lauritzens Efterfølger. Efter 11 Aars Forløb kan Jens Sørensen ikke mere klare den, men gaar fra Møllen „af Armod", og Oluf Møller vover nu at overtage

den mod en Indfæstning af 2 Tdr. Havre (L. R. 1652—53). Hans Dinesen, Forlev, fæster (1653—54) et Fiskeri i den Bæk fra Pine Mølle og til Stranden, „kaldes Suendt" (Sortensvend, Sortensvælg).

Allerede efter et Par Aars Forløb maa Oluf Møller have Afslag i sin Afgift paa Grund af „Øde og Forarmethed" (L. R. 1654—56). Han nævnes i det følgende Aar (Restancelisten 1657—58), og maa under Svenskekrigen have faaet sit endelige Knæk; thi i Matriklen af 1664 staar: Pinemølle. Oluf Møller. Gandske afbrudt och øde". Møllen var sat til en Mølleskyld af 17 Pd. 6 Skpr. Mel (28 Tdr.).

Jochum Kosfeld fæster „den øde Pine Mølles Engholm" for 2 Rdl. (A. R. 1680—81). Modelbogen 1682 har følgende Oplysning: „Pinne Mølle, øde, forhen Oluf Møller. Paa fornævnte Bys (Forlev) Mark en øde Plads, hvorpaa har staaet en Vandmølle, har ej været ved Magt i 30 Aar. Har haft 2de Kværne og Vandsted til bemeldte Mølle. Imidlertid ganske opgroet. Kongens Mølle". Matriklen af 1688 oplyser, at Pine Møllen efter gl. Matr. havde af Ager og Eng 8 Tdr. 5 Skpr. Htk. (efter nye Matr. 4 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk. 2 Alb.). Møllebogen (1690): „øde, tilhører Kongen", 28 Tdr. — i gl. Hartkorn 27 Tdr. 2 Skpr. Landgilden 16½ Pd. 6 Skpr. Mel.

Medens Grevinde Viereck var Ejer af Antvorskov, nævnes Pine Mølle som øde $^{16}/_{1}$ 1704, og Forlev Mænd svarer Afgift af Jorden, og ligeledes i 1707 i en Fortegnelse over „øde og ubebygte Jorder under Grevskabet Antvorskov".

Vester Flakkebjerg Herred:

HØJSTRUP MØLLE

Om denne Mølle, som laa i Eggeslevmagle Sogn og blev drevet af Vandet i Lungrenden, kan ikke oplyses meget. Baade den og Højstrup By er for længst udslettet. I Matriklen af 1664 staar under Højstrup: „Er øde og afbrudte begge Møller og intet er paa Stedet. Jochum Friderich Wind til Gierdrup. Espen Sørensen af en Vejrmølle 3 Pd Mel, her foruden af en Vandmølle 2½ Pd. Mel. I Matriklen af 1688 staar, at den er „øde". Den skulde efter gl. Mølleskyld svare 4 Tdr. 1 Skp. til Ejeren, som var „Fru Canceler til Gerdrup" (Vicekansler Holger Vinds Enke, Margrethe Gjedde).

I Indberetningen om Købstæderne og Amterne 1743—47 meddeles, at Høystrup By blev øde, fordi den kun havde to Marker og derfar ingen at lægge ud til Hvile for de andre. Byen skal kun have bestaaet af to Gaarde og en Vandmølle, hvis Dæmning endnu paa den Tid var kendelig.

SKØRPINGE MØLLE

(Skørpinge S.).

Skørpinge Mølle nævnes saa tidligt som i 1547, idet Lodsejerne omkring Møllen har klaget over, at Møllen gør stor Skade paa deres Enge. Lensmanden paa Korsør Slot, til hvem de rimeligvis har klaget, holder paa, at Møllen skal male baade Sommer og Vinter, naar der er Vand nok til det. Begge Parter har indanket Sagen for Kongen og begæret Udnævnelse af gode Mænd som Synsmænd, og der er blevet udnævnt 6 Mænd, som tillige med 12 Synsmænd skal afgøre, om Møllen skal have Lov til at „støve" (opstemme) Vandet,

og bestemme, hvornaar Stigbordet skal optages, for at ingen skal lide Skade derved (K. Br.).

Om Synsmændenes Kendelse kan intet nærmere oplyses, men at Forholdet for Bøndernes Vedkommende ikke har bedret sig, ses deraf, at Frantz Rantzou i Aaret 1587 faar kongeligt Paabud om at tilholde Mølleren at sænke Kridtstokken for det golde Stigbord i Overenstemmelse med den Synsforretning, som er gjort af gode Mænd. Mølleren skal optage den Fordæmning, som er gjort mellem det golde Stigbord og Vandløbet, saafremt han ikke vil staa til Rette for den Skade, Bønderne kunde have deraf. De nævnte Bønder er Kronens Bønder i Skørpinge, Sørbylille, Sørbymagle, Vollerup og Bierup, som har lidt stor Skade ved Møllestøvningen, og det ses heraf, at Vandmøllens Drivkraft har været Lindesaa.

Mølleren maa være blevet „slaaet ud" ved dette Paabud; thi i 1603 skrives i et kongeligt Brev til Corfits Ulfeld, at da Skørpinge Vandmølle har staaet øde et helt Aar, og ingen vil fæste den, hvis ikke den forhøjede Landgilde bliver nedsat, skal han enten selv nedsætte Landgilden med et Pund eller to eller ogsaa opkræve Oldinge til at sætte Møllen for en rimelig Landgilde (K. Br.).

Det maa være lykkedes at finde en Møller, som har turdet gaa ind paa Betingelserne; thi i 1600 har vi Spillet gaaende igen. Mølleren har støvet Vandet saa højt, at de tidligere nævnte Bønder ved Højvande lider stor Skade paa deres Marker og Enge, og denne Gang faar de Kongens Medhold, saa det batter. Lensmand Ebbe Munk paa Antvorskov faar nemlig Befaling til ved første Lejlighed at lade Møllen nedbryde og lade den fra Arilds Tid til Møllen liggende Jord ud-

dele til de nærmest boende af Kronens Bønder, som den ligger belejligt for, samt fastsætte Landgilden. Mølleskylden (8 Tdr. 2 Skpr.) skal for Fremtiden svares af de omkringboende Bønder, da de selv har begæret det, og Kongen skal have sin Herlighed af Møllen og Jorden. Ebbe Munk skal til Fordel for Kongen lade Møllens Bygninger og Redskaber bortsælge og sørge for, at de Bønder, for hvem Møllen har været til Skade, betaler Mølleren den Indfæstning, han har givet Kronen for Møllen (K. Br.).

Hermed synes Skørpinge Vandmølles Saga at være ude, og det virker derfor lidt mærkeligt at læse i „Diverse Antvorskov og Vordingborg vedk. 1738—1772" (R.A.) denne Passus: „Paa Skørpinge Mark har staaet en Vandmølle, som tvende Aar før Landmaalingen, *altsaa 1680,* er bleven øde — — —". Det er 72 Aar efter den ovenfor omtalte Nedlæggelse af Møllen; men maaske er det Halkevad nedre Mølle, der menes.

I Matriklen af 1664, staar at Skørpinge Mølle ligger til Korsør Slot, og at Anders Møller i Halkevad svarer 3 Tdr. 2 Skpr. af Jord og Ejendom, medens Bierup, Vollerup, Sørbymagle, Sørbylille og Skørpinge Bymænd giver Landgilde 8 Tdr. 2 Skpr. af Møllen, som er øde. I Modelbogen til Matriklen af 1688 staar, at Møllen er „øde og afbrudt", og det samme siges i „Møllebogen" med en Tilføjelse, at den tilhører Kongen og stadig har den samme Mølleskyld.

I et Overdragelsesdokument til Grevinde Viereck, Antvorskov, og i en Synsforretning af 1707, nævnes Skørpinge øde Mølle og som Indehaver Daniel Hansen.

Paa „Mosegaarden"s Mark i Skørpinge ved Lindesaa ses endnu Rester af Dæmningen, der har omgivet Møllesøen i

Lavningen, og en tidligere Ejer, Hans Madsen, har fortalt, at efter hans Faders og andre gamle Folks Sigende har Vandmøllen ligget her, hvad opgravet Stenbro og Mursten synes at bekræfte (efter Meddelelse af fhv. Lærer Nielsen, Skørpinge).

HALKEVAD

Halkevad Vandmølle i Skørpinge Sogn drives af Vandet i Lindesaa, som Øst for Erdrup forener sig med Bjerge Aa, hvorefter den samlede Vandmængde føres videre af Vaarby Aa, der igen udmunder i Tude Aa ved „Trelleborg" i Heininge Sogn.

Møllen nævnes saa tidligt som 1252, hvor Kong Abel tilskøder Antvorskov Kloster noget Gods i Skørpinge og „Hackeuad" Mølle. Peder Reedtz paa Antvorskov faar $^{5}/_{5}$ 1583 Befaling til straks at lade istandsætte „Halckeuadofre" Mølledam, der er brudt igennem, saa Mølleren ikke kan male. Han skal lade „Oldinge" sætte Møllen for en rimelig Skyld og eftergive Mølleren Halvdelen af de 13½ Pd. Rug og Mel, han resterer med (K. Br.).

Den satte Skyld har maaske ikke været „rimelig" nok; thi i 1625 androg Peder Møller i Halkevad Mølle om at maatte faa Afslag i sin Landgilde eller Tilladelse til at opgive Møllen. Mølleren i „Nedre Halkevads Mølle" har begæret at maatte faa Halkevad Mølle („øvre") til den Mølle, han har, hvorfor Kongen d. $^{29}/_{4}$ gav Lensmand Ernst Normand Paabud om at lade ham faa Møllen, saafremt han kan skaffe Borgen for Betaling af Landgilde og anden Rettighed i rette Tid. (K. Br.).

I Antvorskov Lensregnskab 1639—40 oplyses, at „Oluf Kieldemand, Møller i Halkevad, afsonet for nogen Kornsæd, afført uden Forlov, 18 Rdl.". I Regnskabet 1648—49 nævnes en Oluf Møller, antagelig den samme som fornævnte og som den Oluf Møller i Halkevad, der 1652—53 fæster Skørpinge Mølleholm, som Jep Møller før havde, for 4 Rdl.; men i samme Regnskab oplyses, at Andreas Ibsen fæster Halkevad Mølle med dens Tilliggende, et Pd. Skyld — 80 Daler.

De to Møller, øvre og nedre Vandmølle, maa nu igen være kommet paa hver sin Haand; thi i Restancelisten i Regnskabet for 1657—58 opføres Anders Ibsen i øvre Mølle og Olle Kieldemand i nedre Mølle.

Den Kommission, der efter Svenskekrigen, skulde besigtige de skete Skader, skriver: „Halkevad offuer Mølle: Anders Ibsen har denne Mølle, er skellig ved Magt, behøver nogle Planker af nyt Tømmer til Møllebro, kunde ikke male dermed for Vandfejl, ikke for 4 el. 5 Dage før Jul, kan for Aar 60 kun give 1 Pd. Mel, ad Aare med Guds Hjælp fuld Landgilde.

Halkevads Neder Mølle: Hans Pedersen har denne Mølle, som er slet øde; thi Svenskerne tog baade Langjern, Tap og Gjorde bort af Akselen, slog og Vandhjul sønder eller og Bor (Stigbord). Huset staar endnu over Ende, men hænger paa Støtter".

Hans Pedersen er altsaa blevet behandlet meget daarligere af Fjenden end Anders Ibsen, hvad Grunden saa kan være, og hans Ulykker var ikke endt hermed; thi i et Tingsvidne fra 1661 staar „Hans Møller i Halkevad saar 3 Skpr. Rug, faar 1 Skp. igen". (A. R.).

I Matriklen af 1664 staar: „Halckevads Offuer Mølle: Anders Ibsen, er kortet for Møllen at holde vedlige 2 Pd. 6 Skpr. 6 Pd. 2 Skpr. Mel — 9 Tdr. 2 Skpr. Halckevads Neder Mølle, Oelle Kieldemand, er kortet for Møllen at holde vedlige 1½ Pd. 4 Pd. Mel — 5 Tdr. 5 Skpr.".

Christian 5.s Matrikel af 1688 oplyser: „Halkevad oure Mølle, en Vandmølle, ejes af Dittmer Bøfke i København.

Halkevad under Mølle, en Stampemølle, ejes af Bertel Møller. Begge Møller staar for 15 Tdr. 1 Skp. tilsammen (gl. Matr.). Endnu findes tvende Vejrmøller, den ene bruges af Bertel Møller, skylder deraf til Kongen 1 Pd. Byg, 7 Skpr. Havre med mere — smaa Redsel. Den anden bruges af Anders Ibsen, Haldagerlille".

I Modelbogen staar, at den øvre Mølle, som har to Kværne, ejes af Ditmar Bøfke, København. Om den nedre staar, at den er en Stampemølle, der tilhører Bertel Møllers egen Gaards Brug. Den har kun ringe Vandflod og kan derfor ikke male om Sommeren. To Vejrmøller tilhører Bertel Møller.

Møllebogen giver følgende Oplysning: „Halkevad øvre Mølle har en Nederfalds Melkværn og en liden Overfalds Grynkværn. Vandet kommer fra Skørpinge øde Møllested. Naar Tørke er om Sommeren og stor Frost om Vinteren gaar mange Uger forbi, der ej kan males, men naar hurtig Tøløb og stor Regn paakommer og udi vaade Aaringer, kan den ene Kværn male om Sommeren. Dæmningen maa Mølleren med Bekostning holde vedlige, som er besværlig. Mølleren har sit meste Ophold af Avl og Ødegaardsjorder, han lejer og bruger. Vedligeholdelse 8 Rdl.".

Om den nedre Vandmølle giver Møllebogen den Oplysning, „at den er øde, og i Designation over Møller, som ikke

er takseret udi den nye Mølleskyld ....." (1689) staar om Møllen, at den tilhører Kammerraad Bøfke i København og „skal være øde".

Mølleskylden for den øvre Mølle var i 1680 sat til 9 Tdr. 2 Skpr. og for den nedre til 5 Tdr. 5 Skpr. I 1690 var Afgiften for den øvre Mølle nedsat til 6 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Album, mens den for nedre Mølle var uforandret.

Begge Møller var i 1675 gaaet ud af Kronens Eje, idet en Johan Banniermann i dette Aar fik Skøde paa en Del Strøgods, bl. a. „Halkevads Øvre Mølle og Nedre Mølle, som have Afslag for at holde Møllen vedlige". (K. Sk.).

I Aaret 1720 flytter en forhenværende Møller i Korsør, Johs. Christophersen, til Halkevad Mølle, men er i 1724 i Vedby (Sæbygaards Amt). Flakkebjerg Herreds Tingbog nævner i 1729 Møller Laurs Mortensen i Halkevad.

En Indberetning om Vandmøller i Antvorskov og Korsør Amter i Henhold til et Cirkulære af 1761 nævnes kun „Halkevad Vandmølle", saa der maa dengang kun have været een. Da Mølleskylden for den er den samme, som tidligere nævnt for øvre Mølle, maa det være denne, der tales om — nedre Mølle findes ikke mere. Møllen er Ejendom og „har ligeledes Vand; men formedelst han en vis Tid om Sommeren ikke kan male, har han bygget en Vejrmølle ved Siden".

I Indberetningen om Købstæderne og Amterne 1743—47 skriver Amtmand Berregaard, at der i Skørpinge Sogn før har været tre Vandmøller, hvoraf den ene endnu findes, medens de to andre er øde. Den ene har staaet neden for et Bjerg, kaldet Bagnet, fordi der paa det i Krigstiden sattes Bagn (Bavn). Gamle Folk beretter at have hørt, at det har været

en meget god Mølle, som er blevet afbrudt, fordi Mølle-vandet blev holdt, saa at det gik ind paa Vollerupgaard og over Bøndernes Enge. Det er kun ganske faa Aar siden, at Skørpinge Mænd har opgravet Træstumper, hvor Møllen har staaet.

Det maa være den fornævnte Skørpinge Mølle, der her tales om, men der meddeles videre, at der i Kramsvadmarken Vest for Halkevad Mølle ogsaa har været en Vandmølle, „Lille Mølle" kaldet, som gamle Folk, der endnu lever, kan mindes, at de selv har kørt til for at lade male; men da Mølleren døde, blev Avlingen købt af Bertel Møller i Halkevad, og Halkevad Mølle holdt Vandet for Lille Mølle, saa den blev øde og Mølleren sultet ud, „som Bønderne taler".

Møllen nedbrændte i 1920, men blev opført igen med indlagt Turbine og Motor af Møller Kulby. Nuværende Ejer er V. Kjellund.

SNOGE MØLLE

Snoge Mølle laa paa Skovsgaards Mark i Kirkerup Sogn ved Snogebæk, der kommer fra Sønder Oredrev og løber gennem „Kathrineholms Piber".

Den omtales allerede i Aaret 1458, hvor Torben Bille til Axel Lagesen sköder det halve af Snoge Mølle, og i 1495 nævnes Mykil Andersen i „Snoghemølle" (Rep.). Møllen findes paa Videnskabernes Selskabs Kort fra 1772. I Aaret 1581 mageskifter Christoffer Lykke til Buderupholm Snoge Mølle bort til Kongen. Jørgen Møller nævnes i 1641, hvor han overtager Møllen efter afdøde Anders Rasmussen og i Indfæstning giver 20 Dlr. Han faar i 1654—56 Afslag i sin Afgift paa Grund af „Forarmethed" og staar i Restance med

sin Afgift 1657—58 (A. L. R.). Han er dog ved Møllen endnu i 1660, hvor Besigtigelseskommissionen skriver om Snoge Mølle, at den er „skellig ved Magt"; men særlig god kan hans Tilstand vel ikke have været; thi i et Tingsvidne fra 1661 staar, at Snoge Mølle har saaet 1 Td. og høstet 1 Td.

I 1664 blev Møllen udlagt til Mathias Haas, og det oplyses, at Møllen tillige svarer af et Vænge. Matriklen af 1664 oplyser, at Jørgen Møller stadig har Snoge Mølle, hvoraf han svarer 2 Pund 9 Skpr. Mel og af „Gimblinge Ore" 3 Skpr. Havre. Afgiften ansættes nu til 4 Tdr. 2 Skpr. Snogemøllevangen sættes i 1666 til 2 Svins Olden.

I Modelbogen 1682 nævnes Møllen som Græsmølle, og i Matriklen af 1688 anføres „Skovgaard" som Ejer af Møllen, og Mølleren hedder nu Jørgen Ibsen. Han skal af Maleværket svare 4 Tdr. 2 Skpr.; Jord og Eng sættes til 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Htk. og Skoven til 1 Fdk. 1 Alb. Htk.

I Møllebogen" staar: Snoge Mølle har en liden og meget ringe Nederfaldskværn. Vandet kommer af nogle Moser, som altid mest er tørre. Kan undertiden have Vand til 3 à 4 Skpr.s Kornmaling, og er undertiden hele Aar omkring ej kan males noget uden lidet i Foraaret, maa derfor til sin egen Fornødenhed paa andre Steder lade male. Mølleren ernærer sig af Avling og et Vænge. — Den aarlige Vedligeholdelsesudgift sættes til 3 Rdl. og Landgilden til 2 Pd. 9 Skpr. Mel.

Da Møllen den $^{16}/_{1}$ 1704 overdroges til Grevinde Viereck paa Antvorskov, ansættes Mølleskylden til 1 Td. 7 Skpr. og Hartkornet for Ager og Eng som ovenfor nævnt, Skoven ligeledes.

Laurs Nielsen nævnes som Møller i Snoge Mølle 1707. Ejeren af Bavelse, von Bülow, udsteder 1708 Skøde til Kongen paa nogen Gods, bl. a. „Snoge Mølle. Htk. Mølleskyld 5 Tdr. 5 Skpr. — tilliggende Jord 3 Skpr. 3 Fdk. 1 Alb.". Denne Hartkornsopgivelse er i Strid med tidligere og senere meddelte Oplysninger.

I Aaret 1710 maa Møller Anders Jørgensen give 4 Rdl. i „Krigsstyr" (Krigsskat). Da der i 1717 holdes en Besigtigelsesforretning over Antvorskov Slots Gods oplyses det, at han er Ejer af en Bryggerkedel, og at Tilstanden er „vel og god". Amtmand Løwenørn opgiver 1761 den i 1690 fastsatte Mølleskyld paa 1 Td. 7 Skpr. og skriver om Møllen: „Ligeledes en Græsmølle, som alene kan male om Vinteren". Møllen nævnes 1767 i „Danske Atlas", og i 1785 opgives, at Snoge Mølle har 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn og en Mølleskyld af 1 Td. 7 Skpr.

Sidste Gang, Møllen er fundet nævnt, er i 1840, hvor Sognepræst P. Duus, Vemmelev, i sin Bog „Sorø Amt" skriver under Omtalen af Kirkerup Sogn „en Vandmølle med Stampeværk".

HAARSLEV MØLLE

(Haarslev S.).

Møllen, som hørte til Fuirendal Gaard, laa Vest for Haarslev Kirke og blev drevet af Vandet i Saltø Aa. Den havde ifl. Møllebogen „en Nederfaldskværn, Vandet kommer af en liden Aa, som er ofte tør baade Vinter og Sommer, er en Græsmølle. Dæmningen meget besværlig at vedligeholde. 5 Rdl.".

Matriklerne af 1664 og 1688 nævner ikke Møllen; men den opføres i Specifikation over Mølleskyld med 4 Tdr. 4 Skpr. i 1680 og 1 Td. 4 Skpr. 1 Alb. i 1690 og nævnes endnu i 1761 i Indberetningen om Amternes Vandmøller, hvor der staar om den „har kun liden Vand og snart intet om Sommeren, hvorfor Gæsterne maa søge andre Møller".

ØRSLEV MØLLE

Denne Vandmølle laa i Ørslev Sogn, V. Flakkebjerg Herred, men er nedlagt for saa længe siden, at det ikke er lykkedes at stadfæste den nærmere. Drivkraften har maaske været Fladmose Aa.

I Aaret 1595 fik Lensmand Christian Friis, Antvorskov, kongeligt Brev om, at Christen Tommissen i Ørslev Mølle det Aar har lidt stor Skade paa Møllen paa Grund af stærkt Vandløb, hvorfor han ikke kan betale sin Landgilde. Han fritages for Halvparten for det Aar (K. Br.).

Lensmand Ebbe Munk bemyndiges i 1606 til at eftergive Mølleren 4 Pd. Mel af den resterende Afgift paa 19 Pd. Han er nylig blevet indsat i Møllen, som da stod øde, hvorfor han har maattet købt fire Møllesten og gøre andre Bekostninger paa Møllen. Derved er han kommet i Armod og Restance med Afgiften (K. Br.).

Situationen er ikke blevet bedre i 1625, da Lensmand Ernst Normand faar Brev om, at da Ørslev Mølle maa holdes vedlige med Bekostning og ikke kan udrede sin Landgilde, skal han undersøge, om ikke noget af Landgilden kan lægges paa en Vejrmølle og noget paa den Mølle, som ligger neden for Vandet. Hvad Mølleren giver af den Gaard, som han selv bruger, og hvad der bliver til Rest af hans Land-

gilde skal anslaas i Hartkorn, og det skal undersøges, om de tre Byer, hvis Enge har Gavn af Møllens Ødelæggelse, kan give en Afgift, saa Kronen kan være tjent dermed.

De forskellige Bønders Herskaber vilde ikke tillade, at Bønderne betalte dette Paalæg paa deres Afgift for at faa Møllen nedlagt, hvorfor Ernst Normand fik Paabud om, at han paa Tinge skulde lade opkræve otte uvildige Mænd, der skulde undersøge, hvad Landgilde Mølleren i Ørslev kunde give om Aaret og endda klare sig (K. Br.).

Da der ikke senere høres noget om Møllen, er der mest Sandsynlighed for, at den er blevet nedlagt — uvist paa hvilke Betingelser.

Øster Flakkebjerg Herred:

HAMMERS MØLLE

Af Hammers Mølle i Vinstrup Sogn findes nu ingen synlige Spor; den blev nedlagt i Aaret 1795.

„Møllebogen" beskriver den som en Græsmølle med en Nederfaldskværn. Vandet kommer af Skovmosen og Bække. Møllen maa ikke og kan ikke male, naar Frost og Tørke indfalder. Dæmning er nogetledes at vedligeholde — den aarlige Udgift sættes til 4 Rdl.

Møllen nævnes i *1488,* og i 1573 kommer den ved Kronens Mageskifte med Bjørn Andersen i Kongens Eje, og Lensregnskaberne oplyser, at Jens Rasmussen i 1652 fæster Møllen for 10 Daler efter den afdøde Jesper Møller, som i alle Tilfælde har den i Aaret 1657—58. Den blev af Svenskerne „slet afbrændt" og blev 1664 udlagt til Hans von Ahlefeld. Hugo Lützow faar den 1668.

Mølleskylden er i 1664 den samme som for Tadse Mølle — den bruges da af Hans Clausen — ligeledes i 1668, hvor Matriklen oplyser, at der nu ogsaa findes en Hestemølle; i 1690 er Mølleskylden nedsat til 3 Tdr. 4 Skpr., og denne Afgift ydes ogsaa 1761, hvor der om Møllen skrives „har kun ringe Vand".

Møller Truels Valdemarsen nævnes 1710, hvor han maa betale 1 Rdl. i Krigsstyr, og i 1717, hvor han kaldes Volmersen.

I 1795 fik Arvefæster af Kastrupgaard, Ludvig Jochim Grandjean, af C. A. von Plessen (Gunderslev og Kastrup) Skøde paa Møllen med en Afgift af 6 Rdl af hver Tønde Ager- og Engs-Hartkorn og 3 Rdl. af hver Td. Skovskyld, „men da Møllen allerede er nedlagt til Fordel for Fuglebjerg Godses Bønder i Hensigt til Vandets Afledning fra deres Enge, saa svarer Arvefæsteren ikke nogen Afgift til mig eller efterkommende Kastrup, og det nye Godses Ejere af Mølleskyld Hartkornet" (af en Jordebog 1790—91). Dette oplyses i C. Krarups „Meddelser fra Tj. og H. Sogne" (se under Tadse).

TADSE MØLLE

Møllens Navn er gennem Tiderne blevet stavet paa de mest forskellige Maader, f. eks. Thasse (1573), Taase (1645), Taadtsøe (1682), Taasche (1690), Taadse (1767) o. fl. Navnet betyder „Tagsø": Søen med Tagrør.

Den nævnes muligvis $^{22}/_{10}$ 1472 som „Thoremølle" og $^{10}/_{4}$ 1488. Den havde ifl. „Møllebogen" „en liden ringe Overfaldskværn. Vandet kommer fra nogle Skovmoser, som

mest er tørre uden i stor Regn og Vandløb. Dæmningen holder Tjustrup Sognemænd efter Dom af 1. Oktober 1633 vedlige. Møllerens største Næring er af Avling og et Vænge". Den aarlige Vedligeholdelsesudgift: 4 Rdl.

Afgiften var efter Matriklen af 1664 sat til 2 Pd. 2 Skpr. Mel og et Par Hjul — eller 4 Tdr. Brugeren var dengang Laurids Møller. Den samme Afgift (4 Tdr.) betales ogsaa efter Matriklen af 1688 af Møller Christopher Mortensen; men i 1690 er den nedsat til 3 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. ½ Alb. Den maatte male altid.

I 1573 mageskiftede Kongen med Bjørn Andersen Stenalt, og fik for noget Gods i Jylland bl. a. Tadse Mølle. (K. Br.). Nu blev Møllen Kongeejendom og lagdes ind under Antvorskov, i hvis Regnskaber der kan findes enkelte Oplysninger om den. Fra 1645 oplyses det, at Mølleren Rasmus Hansen har taget 2 Deller (Brædder, Planker) fra Vagthuset ved Bøgebjerg og maa bøde 3 Daler. Den efterfølgende Møller Hans Hansen, maa i Indfæstning give 15 Daler af „Taasse Mølle", og Rasmus Hansen faar Lov til at flytte til Fuglebjerg mod en Betaling af 3 Ort. Indfæstningen for Møllen bliver nedsat til 10 Daler, som Oluf Olsen maa betale i 1649, da han fæster Møllen efter Hans Møller, og Laurs Nielsen i 1651 (A. L. R.).

Kommissionserklæringen fra 1660 over den af Svenskerne forvoldte Skade siger: „Tadse Mølle var skellig ved Magt; men der var intet at male for den. Mølleren havde ikke turdet blive ved Møllen under Krigen, men havde dog hver anden Dag set til den, saa den ikke blev ødelagt. Han skulde give 2 Pd. Mel i Landgilde; men da der intet var at male, havde han det forgangne Aar kun givet 1 Td. Mel".

I 1664, hvor Møllen blev drevet af Laurids Møller, blev den udlagt til Generalløjtnant Hans von Ahlefeldt, og i 1668 faar Amtmand Hugo Lützow den; men den maa i 1710 vel være under Antvorskov igen, for Regnskaberne oplyser, at Møller Hans Andersen i Krigsstyr betaler 1 Rdl. Gundersleyholm opføres som Ejer af Møllen i 1764, og der skrives om den „har kun ringe Vand". Nu ejes Møllestedet af Gyldenholms Gods.

Pastor C. Krarup oplyser i „Meddelelser om Tjustrup og Haldagerlille Sogne", at Møller Peder Siversen døde 1743, Jørgen Andersen 1781, Jørgen Rasmussen 1822, Jens Michall Møller 1842 og Elias Clausen 1895.

Der er nu ingen Vandmølle; men den tørlagte Mølledam viser endnu tydeligt hen til fordums Tider.

STRIDS MØLLE

(Førslev Sogn).

Møllen beskrives i Møllebogen saaledes: „To Nederfaldskværne. Vandet kommer fra en Aa (Harrested). Bagfloden ofte fast lige saa høj som Forfloden, som forhindrer Malingen, er en Græsmølle og skal optage Stigbordene 1. Maj. Naar stor Vinter er, har den Mangel for Vand. Dæmningen er tværs over Aaen med et Lag Sten, Gærde og Tang. Kunde det forhøjes, at Vandet kunde holdes, var det gavnligt, som ikke kan ske uden stor Bekostning. Mølleværkets og Dæmningens Vedligeholdelse aarlig 14 Rdl.".

ARLØSE MØLLE

Møllen laa i Førslev Sogn, og Møllebogen oplyser, at den „har en liden og ringe Underfaldskværn. Vandet kommer

fra en Bæk og Agerrende, som udtørres, er en Græsmølle, som ikke maa eller kan male uden som nævnte Møllers Beskaffenhed. Dæmningen ellers temmelig let at vedligeholde — Udgift 3 Rdl.".

Efter Matriklen af 1664 svarer Oluf Møller af Vandmøllen og en Vejrmølle 7½ Tdr.; i 1680 er Afgiften 3 Tdr. 3 Skpr., og i 1690 er den 1 Td. 4 Skpr. 1 Alb.

I Indberetningen fra 1761 nævnes Møllen ikke.

RØDE MØLLE

(Førslev Sogn).

Denne Mølle faar i Møllebogen følgende Omtale: „Har været øde i nogle Aar, men er nu under Reparation og opsættes 2de Overfaldskværne. Vandet kommer fra Mosen og Rendebæk, er en Græsmølle, som ikke maa eller kan male uden i Sne, Vinter og Vaar. Dæmningen vil falde besværlig at vedligeholde. Aarlig Bekostning 3 Rdl.".

Møllen hørte til Førslevgaard og blev i 1664 drevet af Søren Møller mod en aarlig Afgift af 7½ Tdr.; den nævnes ikke i Matriklen af 1688; men i Specifikationen over Amternes Mølleskyld staar den opført med en Mølleskyld paa 7 Tdr. 3 Skpr. i 1680 og 5 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. i 1690.

Navnet paa Møllen hentyder maaske slet ikke til dens Farve, men til, at den kan have været bygget paa en Rydning (rydde, rødde, røde).

STRIDS MØLLE

(Gundersløv S.).

„Strids" synes at have været et ret almindeligt Navn til Vandmøller og kan maaske have Forbindelse med „Strøm",

den stride Strøm. Dog kendes ogsaa Vindmøller med dette Navn; der har f. Eks. ligget en nær Gudumgaard.

L. Both skriver i „Danmark" (871): „Øst for Gunderslevlille laa i forrige Aarhundrede to smaa Vandmøller, een paa hver Side af Aaen. De kaldtes Stridsmøller, og der findes endnu et Par Huse, hvor de har ligget". Det er Møllen i Gunderslev Sogn, der her skal omtales; den anden, der nu er nedlagt, laa i Bavelse Sogn, Præstø Amt.

I Aaret 1410 pantsatte Ridder Evert Moltke, Vexø, Strids Mølle for 1000 lødig Mark til Anders Jepsen Lunge, Gunderslev, og Bo Moltke af Hegnet skøder i 1416 al sin Rettighed i Strids Mølle til sin Svoger, Ridder Anders Lunge i Egede. Samme Aar skøder Knud Andersøn til Svanholm sin Hustru Cecilie Evertsdatters Del i Strids Mølle til Anders Lunge i Egede. Frederik Wardenberg og hans Hustru Eline Evertsdatter skøder 1450 til Ove Lunge, Basnæs, Hustruens Del i Strids Mølle. I Aaret 1458 tilskifter Tyge Lunge, Basnæs, og Torben Bilde, Søholm, Axel Lagesen, Gunderslev, en Del Gods, bl. a. Halvdelen af „Stredtzmøller", som giver 9½ Pund Mel og 1/3 af Aalene, som 13½ Snes Aal. Aksel Lagesen faar ogsaa Halvdelen af Snoge Mølle.

Ingen af Matriklerne omtaler Strids Mølle, men i 1680 angives dens Mølleskyld til at være 29 Tdr. 23 Skpr.; den nedsættes til 12 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. i 1690.

EBBE MØLLE

(Fodby S.).

I Aaret 1646 faar Grev Valdemar Christian af Kongen Saltø Slot i Sjælland med bl. a. Ebbe (Eve) Mølle i Fodby Sogn — i Ebbe Mølles Skovvænge Skov til 20 Svins Olden (Kr. Sk.).

Matriklen af 1664 nævner ikke Møllen, men den nævnes i den fra 1688, hvor det oplyses, at der til Møllen ligger nogen Jord, som Laurs Pedersen har i Brug og deraf svarer 6 Skpr. 2 Alb. (ny Matr.).

I Møllebogen staar: „Ebbegaards Mølle har ikke været brugt i 22 Aar, eftersom Mølledammen er ganske tilgroet, og findes ingen andre Herligheder til samme Mølle". Senere staar, at Møllen er øde. Drivkraften har maaske været en Vandrende ved Navn Evegrøft.

Af andre Vandmøller i Amtet, som kun lige nævnes, skal anføres følgende:

„*Store Gaard* (Storgaarden i Terslev Sogn) har været en „Svat" Kværn, som i over 30 Aar har været øde" (Møllebogen.

Harrested (Sludstrup Sogn), drevet af Harrested Aa, omtales 1689 som øde. I 1664 blev den drevet af Jørgen Møller, som af en Jord paa Harrested Mark, kaldet „Bloedhøj", maatte svare 2½ Skpr. Byg; hvert tredie Aar var der Afkortning.

Jellinge (Ting-Jellinge S.) ligeledes.

Harrested (Hyllinge S.) 3½ Pd. Mel — under Harrestedgaard (1689).

Menstrup (Marvede S.) tilhørte Kongen — øde (1689).

Saltø Mølle, anlagt af Brigader Numsen omkr. 1703 — Græsmølle — 6 Tdr. i Afgift — nedlagt 1860.

Vinstrup Mølle (Tystrup S.) nævnes $^{24}/_{6}$ 1479.

Reymotorp (Rejnstrup) Mølle, Gunderslev S.) nævnes 1377 (Æ.D.A.).

Horsetofte M. (Sneslev S., Ringsted H.) nævnes i Roskildebispens Jordebog 1370 som „en god Mølle" (S.R.D.VII).

Basnæs, „Gamle Møllesiøø", nævnes 1491 (Repert.).

„*Skoffmøllen* (i Tjæreby S.) som er norden for Grav, Dige og Gærde" (nævnes i samme Dokument som ovennævnte Sø).

Maglemøllen (Herluftsholm S.) omtales flere Gange i Middelalderen.

Sønderup M. (Slagelse H.) nævnes 1496 (Æ.D.A.IV).

Lynge By og Sogn (Alsted H.). En af Vangene kaldes i Markbogen 1687 „Mølle Wangen".

„*Westræ Mølle*" nævnes ca. 1370 som liggende mellem Ottestrup og Rollerup.

Flere andre Vandmøller er nok i Tidens Løb forsvundet, uden at deres Navne nu kendes.

Klagerne fra Møllerne over for høj Landgilde i Forbindelse med Møllevandets tit ringe Mængde samt Forbudet for flere Møller mod at male hele Aaret, selv om Vandet tillod det, var talrige. Andre Forhold forringede ogsaa Møllernes Kaar. I en Indberetning over Møllerne i Ringsted Amt 1689 skrives: „Møllerne i Herredet ligger hverandre nær. Desuden maa Landboerne nu om Stunder sælge det bedste Korn til Udgifter, og de maler det ringeste saasom Hejre, Klinte, Blandkorn, Vikker og deslige, Saadant Korn tager lang Tid at male og ringe Told". (Aarbog 1936 S. 64). Amtmand Hugo Lützow, Antvorskov, fortæller 1689, at der har været afholdt nogle Møder i Ringsted for at taksere og sætte Vandmøllerne i Hartkorn under Hensyn til Møllernes Boni-

tet og Beskaffenhed, baade med Hensyn til Maleværket, Vandet og Dæmningerne, og hvad hver Mølle Nat og Dag kan male med fuld, middelmaadig og ringe Vand, hvor lang Tid om Aaret de maa male, og hvor meget Toldmel de derved kan fortjene.

Det ses i 1690, at Afgiften er blevet nedsat for de fleste, men dette synes ikke at have været nok for Møllerne; thi i 1761 udsendes et Cirkulære fra Rentekammeret, et Forslag til Ordning af Møllernes Forhold.

Det foreslaas, at Møllegæster til Græsmøllerne i den Tid, hvor disse ikke maatte male, skulde henlægges til den nærmeste Vand- eller Vejrmølle, dog med det Forbehold, at hvis denne ikke kunde bestride Malingen uden utilbørligt Ophold, maatte de til Møllen henlagte Møllegæster have Lov til at søge til andre Møller. Det anmodes Amtmændene om at undersøge, hvorledes det kan ordnes, „uden enten at fornærme den ene Møller mod den anden eller Undersaatterne ubilligt at besvære". Det skal undersøges, om ikke den Møller, som saaledes faar sine visse Møllegæster, ikke til Gengæld kunde forhøjes i Hartkorn eller andre Udgifter til den kongelige Kasse.

Der udbedes en Specifikation over de i Amtet værende Møller og Møllesteder med Angivelse af tidligere og nuværende Mølletakster, saa det kan ses, om de er blevet forbedret eller forringet.

F. Danneskjold Samsøe udtaler i sit Svar, at det fremsatte Forslag vil afføde mere Skade og Fortrædelighed end Nytte. Det, der mest ansporer en Møller til at behandle Bønderne skikkeligt og forrette Malingen upaaklageligt, er netop, at Møllegæster kan søge den Mølle, de ønsker, mens

stadige Klager over Ophold og Forurettelser vil indløbe paa den anden Maade. Det bliver heller ikke let at finde en Proportion, da de fleste Vandmøller er forringede og nu er matriculerede for højt, fordi Vandløbene er tilgroet, og fordi mange Vejr- og Hestemøller nu er oprettet. Vejrmøllerne kan ikke sættes i Skat, da de Vejrmøller, som giver Ejeren 60—70 Rdl. aarlig i Afgift, ikke kan opbygges for 1000 Rdl., og den aarlige Vedligeholdelse maa sættes til 10—20 Rdl. Fra det 14. Aarh. paavises i Europa Møller, der kunde gaa for een Vind, og fra det 15. Aarh. drejelige Stubmøller. Ordet Vejrmølle findes tidligst i Danmark i et Dokument fra 1261 (D. St. 1934).

Fra Bonderup, Eskildstrup, Svenstrup og Skjoldenæsholm lyder de samme Toner om, at det er bedre at blive ved det gamle for at undgaa Klager og Forurettelser. Det vil blive den fattige, der snarest vil komme til at lide som den, der hverken har Dristighed eller Evne til at tale for sin Ret.

Sorø Academi er heller ikke stemt for den foreslaaede Fordeling af Møllegæster, da Mølleren kun fik de nye under en Slags Tvang, hvad der tit vilde medføre slet Maling og lang Ventetid.

Møllerne Lars Ortved i Suserup, Gabriel Johansen, Alsted, Hans Jensens Enke i Fjenneslev og Mathias Rasmussen i Stenmagle har indsendt en Erklæring om, hvorledes de mener at Sagen kan ordnes, hvis det forlanges.

De skriver, at Sorøegnen er en skarp og mager Kornegn, hvor Bønderne næsten alle nødes til selv at forrette deres Arbejde og Hoveri og kun holder faa eller ingen Tjenere. De lader derfor kun lidt male, for hver Bonde ca. 12 Tdr. Mel aarlig, og derfor kan en Møller, hvis Mølle staar i

Matricul for 12 Tdr. 4 Skpr. Mølleskyld, ikke have mindre end 8 Bønder at male for paa hver Tønde Mølleskyld. Det bliver 100 Møllegæster med en Formaling af 1200 Tdr. Møllerens Fortjeneste deraf er aarlig $^1/_{16}$ = 75 Tdr. à 2 Rdl. pr. Td. = 150 Rdl. Paa denne Indtægt har Møller en aarlig følgende Udgift: Landgilde 28 Tdr. Korn eller Mel à 2 Rdl. pr. Td. = 56 Rdl., Kongelige Skatter af samme Mølleskyld = 17 Rdl., Skadekorn aarlig ca. 10 Rdl., Consumption, Folke- og Familieskat 7 Rdl., Folkeløn 40 Rdl. Ialt 130 Rdl.

Hvis en Møller saaledes faar 100 Møllegæster, som han her i Amtet næppe faar Halvdelen af, har han til sig og sin Families Føde, Klæder, Tjeneres Føde, Værkernes og Husenes Reparation og Vedligeholdelse, Heste og Vogne sammen med flere andre Udgifter kun 20 Rdl. — (en mere end beskeden Aarsindtægt).

Med Hensyn til Tilgangen af Kunder fra Græsmøllerne i den Tid, disse ikke maa male, vil den ikke have nogen Betydning, da de sædvanligvis lader male saa meget i Marts og April, saa de har nok, til Møllerne igen maa male, og skulde det ske, at de kom til at mangle, faar de gerne malet hos de mange Hestemøller, som allerede er oprettet eller daglig bliver det af Proprietærer, Præster, Forpagtere, Kromænd og andre, som ikke alene maler Gryn og Malt, men ogsaa Mel til Landgildemøllernes „store Fornærmelse".

Ved Sorø (Sorø lille Ladegaard) er der for 11 Aar siden oprettet en Vejr- og Hestemølle, som ikke alene maler for Academiet og Sorø By, men ogsaa for alle de omliggende Byer til Ruin for de gamle Landgildemøller, hvoraf to (Sasserbro og Bromme) derved allerede er aldeles ruinerede og

to andre kan vente samme Skæbne. Amtet er altsaa vel forsynet med Møller, men ikke nær saa vel med Møllegæster, hvorfor Sorø Mølle er ganske ufornøden. De mange Skove, Søer og sandede Jorder gør ogsaa, at der kun bliver lidt at male i Forhold til Mængden af Møller. Hertil kommer, at baade Gaardmænd og Husmænd paa Landet nu har Haandkværne, hvorpaa de maler det nødvendige Malt- og Grynkorn.

De fire Mølleres Erklæring støttes gennem Indberetningen, der udtaler, at det vel nok lod sig gøre at regulere Mølleskylden igen og fordele Møllegæsterne efter den; men selv om nok enkelte Møllere vilde kunne taale en Forhøjelse, vil Størsteparten trænge til en Nedsættelse, saa af Afgangen i Mølleskyldsskatten vilde blive større end Fordelen. Hestemøller findes ikke i Sorø Birk (sml. Erklæringen fra de fire Møllere!); men selv om visse Personer har faaet Tilladelse til at oprette en saadan, kan det dog vel ikke være dem tilladt at male for andre end sig selv til egen Husholdning. Selv om Sorø lille Ladegaards Mølle har foraarsaget stor Afgang fra andre her paa Godset — ja, vel endog været Aarsag til Sasserbro Mølles Undergang — maa det siges, at den dog „var umistelig for Academiets og Byens Indvaanere".

Amtmand Løwenørn, Antvorskov, indsender en lang Besvarelse, hvori han udtaler, at der i Antvorskov og Korsør Amter ikke findes Hovedmøller, som kan besørge Bøndernes Maling, og da de faa Vandmøller ikke kan eller maa male paa visse Tider af Aaret, er der bygget mange Vejrmøller til at bøde herpaa — naar der er Vind.

Han mener, at det vilde være en Fordel for Møllerne, om hver fik sine bestemte Møllegæster ved en Inddeling, og de

kunde contribueres til at være noget mere til Kongens Kasse, især de ikke-matriculerede, hvilket i første Række er Vindmøllerne. Han foreslaar, at hver Møller skal svare til Kongens Kasse 1 Sk. af hver Tønde Hartkorn, som er underlagt Møllen. Hvor der ingen betydelig Familie var paa en Hoved- eller Ladegaard, kunde der i den Tid ske en Moderation i Hartkornet. Vandmøllerne skulde i Stedet for Matriculskat og Skattekorn svare den samme Afgift; men Græsmøllerne skulde kun svare halvt mod de andre. De Møller, som kunde male hele Aaret, skulde tildeles Græsmøllernes Kunder om Sommeren mod at betale den anden Halvdel af Afgiften. Tiden kunde sættes fra den 1. November til den 1. Maj.

Hvorledes Møllerne alle Vegne kan blive tildelt et vist Kvantum Hartkorn er ikke let at sige. I disse Amter, hvor der ingen Hovedmøller er, kan det ikke lade sig gøre uden Undersaatternes almindelige Skade; thi Møllegæsterne vilde blive nødt til at holde sig til den eller de Møllere, de var henlagt til uden Hensyn til, hvilken Behandling de fik. Underslæb vilde ikke kunne forebygges. Det er umuligt for Bonden at være nærværende, naar hans Korn males — i Mangel af Vind kan det ved Vindmøllerne komme til at henligge 2 à 3 Uger. At holde Betjente paa Vindmøllerne vil medføre en vis Udgift for den kongelige Kasse, uden at denne til Gengæld fik nogen ny og klækkelig Indtægt.

Det er ugørligt af forhøje Møllernes Afgift i Henseende til Hartkornet, da det er saa højt sat i Matriculation, at det ikke kan taale en Forhøjelse, og i Henseende til Næring og Brug er Familie- og Folkeskatten for Mølleren og hans Familie ansat til 4 à 5 Gange saa meget som for almindelige Bønder, hvortil kommer at Mølleren for sig og Hustru sva-

rer det samme i bemeldte Skat, mens alle andre Fæstere for sig og Hustru er fritaget for saadant Paalæg.

Det er umuligt at forhøje Afgiften uden at fornærme Møllerne i deres Levebrød eller ogsaa lægge en ny Byrde paa den menige Almue; thi da det er saa umuligt at forhindre Underslæb, vil det sikkert blive Møllegæsterne, som indirekte kommer til at betale Forhøjelsen. Desuden faar Mølleren Lejlighed til at opholde de Gæster, som ikke giver en eller anden Ducør til Mølleren for ikke at blive opholdt. Mange vilde komme til at køre forgæves efter sit Korn til Møllen, hvilket vilde være til Skade for en fattig Mand, der trænger til Brødet og ikke har Evne til at forsyne sig med Mel.

Selv om Løvenørn i Begyndelsen af sin Besvarelse ikke synes at være utilbøjelig til at gaa ind for en ny Ordning af Møllernes Forhold, kommer han dog efterhaanden med saa mange Betænkeligheder, at man vist kan sige, at han i Realiteten er paa Linie med Udtalelserne fra anden Side.

Om Resultatet af Rentekammerets Cirkulære blev en Ordning, der forbedrere Møllernes Kaar, kan desværre ikke oplyses her. Mølletvangen ophævedes i alle Tilfælde først i Aaret 1854. Det vil ses, at Vandmøllerne nu var paa Retur af forskellige Grunde: svigtende Vandtilførsel og Konkurrencen med Haandkværne, Hestemøller og Vindmøller. De to førstnævnte kendes vist nu kun af Navn, og Vindmøllernes Saga synes ogsaa at nærme sig sin Afslutning, efterhaanden som Elektriciteten vinder mere og mere Indpas — ved Hjælp af den kan males uden Hensyn til Vand eller Vind.